

Kampania informacyjno-edukacyjna w ramach zadania „Krok do przodu po lepsze jutro” realizowanego przez Stowarzyszenie Słoneczny Dom współfinansowana przez Samorząd Województwa Mazowieckiego

Dziecko jako ofiara przemocy domowej w rodzinie z problemem alkoholowym

Andrzej Gołębiowski
Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu

Uwagi wprowadzające

Rodzina była zawsze i pozostaje dla dziecka podstawowym i najbardziej korzystnym środowiskiem opiekuńczym i wychowawczym. Rola i obecność rodziców w procesie wprowadzania dziecka w życie społeczne ma zasadnicze znaczenie. Jednocześnie rodzinę można traktować jako swego rodzaju „barometr” stanu organizacji lub dezorganizacji społeczeństwa¹. Analizując współczesną rodzinę, obserwuje się, iż liczne przemiany, jakie zaszły w sposobie życia wewnątrz rodziny, nie zawsze niosą ze sobą pozytywne skutki dla wychowujących się w niej dzieci. Dla znacznej grupy dzieci życie w rodzinie staje się źródłem traumatycznych przeżyć, związanych z przemocą,² chorobą alkoholową,³ brakiem zaspokojenia podstawowych potrzeb⁴. Wspomniany brak powoduje w miarę dorastania dziecka poczucie straty i konieczność przystosowania się do życia w nowej rzeczywistości rodzinnej. Jest to jednak rzeczywistość daleka od marzeń dziecka, od jego ideałów, z którą ono nie chce się pogodzić i której nie chce zaakceptować.

Dziecko zranione w rodzinie alkoholowej - osamotnienie

Samotność jest jednym z podstawowych problemów człowieka XXI wieku. Dotyczy ona nie tylko osób dorosłych, starszych ale również i dzieci. W tym kontekście zasadne i usprawiedliwione wydaje się używanie terminu *sieroctwo rodzinne*. Fenomen samotnego dziecka w rodzinie może wynikać z wadliwego sposobu funkcjonowania rodziny, albo może być wynikiem patologii rodziny. W kontekście patologii zanikają istotne więzi tworzące wspólnotę i niejako wymuszające aktywność jej członków w kierunku podjęcia wysiłków dla

¹ A. Przybyłka, *Zagrożenia współczesnych polskich rodzin*, [w:] A. Kubów, J. Szczepaniak (red.), *Współczesne wyzwania polityki społecznej wobec rodziny*, UE, Wrocław 2010, s. 98.

² K. Kmieciak – Baran, *Przemoc wobec dzieci – diagnoza i interwencja*, w: J. Papież, A. Płukis (red.), *Przemoc dzieci i młodzieży*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003, s. 370.

³ S. Bębas, W. Adamczyk – Bębas, *Wybrane aspekty pedagogiki resocjalizacyjnej*, Radom 2011, s. 105.

⁴ K. Głąbicka, *Ekonomia społeczna, podmioty i instrumenty*, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Warszawa 2009, s. 8 – 9.

wspólnego dobra. Rodzice przestają dostrzegać jego potrzeby emocjonalne, duchowe, koncentrując swoje wysiłki jedynie na dbałości o sferę fizyczną i intelektualną dziecka. Ten nieuprawniony redukcjonizm przyczynia się do tego, iż dorastając młody człowiek czuje się coraz bardziej wyobcowany we własnym domu. Dodatkowo problem samotności bywa potęgowany przez obecny w rodzinie alkoholizm ze wszystkimi jego konsekwencjami i dramatami. Rodzina staje się miejscem braków, zamiast być miejscem pełni i realizacji marzeń. Rodzina staje się płaszczyzną w której domownicy myślą o tym „aby przetrwać”, nie zaś o tym, „jak żyć pełnią”. To nie jest normalny stan, który powinien towarzyszyć dziecku, młodzieży i dorosłym w codziennym życiu.

Może zastanawiać i zdumiewać fakt, że wielu dorosłych nie zdaje sobie sprawy, jak bardzo ich obojętność, nadużywanie alkoholu rani dzieci. Jak bardzo zniekształca ich obraz świata i jakie pozostawia piętno w ich psychice. Dzieci osamotnione i krzywdzone w domu rodzinnym nabierają przekonania, że świat ludzi dorosłych jest brutalny, wulgarny i pełen przemocy. Taki obraz świata przedstawia i przekazuje z pokolenia na pokolenie rodzina borykająca się z problemem alkoholowym.

Rodzina z problemem alkoholowym a zagrożenie bezpieczeństwa dziecka

Pomimo iż w ostatnich latach znacznie wzrosła świadomość Polaków w kontekście alkoholizmu, traktowanego w kategoriach chorobowych, medycznych nie zaś etycznych i moralnych to, jednak większość osób i rodzin uwikłanych w problemy związane z chorobą alkoholową, wstydi się jeszcze tego zjawiska i cierpi samotnie, w odizolowaniu od świata zewnętrznego. To zamknięcie się wewnątrz swojego bólu, wywołanego uzależnieniem bliskiej osoby prowadzi do zaburzeń w funkcjonowaniu całej rodziny. Dodatkowo uzależnienie prowadzi w prostej linii do przemocy wobec dzieci wychowywanych w tej rodzinie. Przemoc widziana jest w tym miejscu jako, przemoc fizyczna, przemoc psychiczna, zaniedbywanie dziecka, czy też najbardziej krzywdząca – przemoc seksualna. Wspomniane formy przemocy rozwijają się proporcjonalnie do rozwijającego się uzależnienia i ko alkoholizmu. E. Woydyłło stwierdza, że całe społeczeństwo jest w mniejszym lub większym stopniu chore na koalkoholizm⁵. Polega ono na nadmiernej sztywności myślenia i działania powstałej w wyniku niesprzyjających doświadczeń życiowych⁶. Ta sztywność dotyczy

⁵ E. Woydyłło, *Wybieram wolność: rzecz o wyzwoleniu się z uzależnień*, Warszawa 1991, s. 85.

⁶ W. Sztander, *Poza kontrolą*, PARPA, Warszawa 1993, s. 38–39.

zarówno dorosłych jak i dzieci. Jest konsekwencją życia pod jednym dachem z osobą uzależnioną. Taki sposób funkcjonowania uniemożliwia korzystne i skuteczne rozwiązywanie problemów własnych i swojej rodziny. Wszyscy członkowie rodziny, a zwłaszcza dzieci żyją w pewnego rodzaju skrępowaniu, nie mogą się rozwijać i realizować. Wspomniane zniewolenie często bywa określane jako „skrępowanie wstydem”⁷.

Środowisko rodziny uzależnionej, jest środowiskiem patogennym, w którym dzieci nie mogą się poprawnie socjalizować i dobrze wychowywać. „Oś życia” takiej rodziny stanowi alkohol, ona zaś żyje według zafałszowanych prawd i kieruje się „chorym systemem wartości”. Dopóki ta rodzina jest jakąkolwiek wspólnotą, alkohol będzie dla niej wrogiem numer jeden i przyczyną wszystkich problemów. Z czasem nadużywanie alkoholu zdominuje jej myśli, które stają się jedynym źródłem jej uczuć, aż w końcu zmieniają się z wolna w obsesję. Obsesja alkoholowa eliminuje z życia członków rodziny „indywidualne upodobania i zainteresowania prowadząc do materialnego zaniedbania dzieci, które stają się niepotrzebnym dodatkiem w życiu”⁸.

Współzależnienie jest stanem braków, jak to określa W. Sztander⁹. Temu stanowi towarzyszą zwykle bolesne emocje takie jak wstyd, poczucie winy, obsesja, stałe zamartwianie się, stres, niepewność i niepokój, letarg, poczucie beznadziejności, użalanie się nad sobą, wyrzuty sumienia, rozpacz. Wszystko to stwarza klimat totalnego braku bezpieczeństwa, osamotnienia i braku perspektyw dla wszystkich domowników. W tej sytuacji dominującym uczuciem doświadczanym w domu jest złość, która łatwo przeradza się w żal i poczucie krzywdy, tworząc specyficzny klimat domu. W. Sztander określa go „klimatem urazy”¹⁰. Cechuje go wzajemna pretensjonalność, napięcie, milczenie. Domownicy zamiast rozmawiać krzyczą na siebie, są oschli, nieufni, czują się krzywdzeni przez innych.

Izolacja i samotność dziecka jako forma przemocy domowej

Wspomniana wyżej postawa dziecka prowadzi go do izolacji społecznej i życia w odrealnionym świecie. Jest ona związana z urazami, jakich doznaje dziecko w świecie najbliższym, w rodzinie. Będąc świadkami przemocy przeżywają obawę o życie swoje lub swoich najbliższych. Przeżywają bunt, nienawiść, niepewność i zagubienie połączone z bezradnością. Chaos, jaki panował w rodzinie i jakiego dziecko doświadczało spowodował

⁷ T. Hallsten, *Wsparcie dla dorosłych dzieci alkoholików*, Ravi, Łódź 2004, s. 55.

⁸ W. Sztander, *Poza...* dz. cyt., s. 29.

⁹ Tamże, s. 33.

¹⁰ Tamże.

totalne zagmatwanie emocjonalne dziecka. Efektem życia w takiej rzeczywistości jest oderwanie się od niej, ucieczka w świat swoich zabawek, książek, wyobrażeń. Dziecko tworzy sobie rzeczywistość złudną, ale mającą bezpieczny stopień uporządkowania.¹¹ W tej sytuacji zarówno samo dziecko jak i jego rodzina nie jest w stanie samo sobie pomóc, ta pomoc musi przyjść z zewnątrz.¹² Powinna przełamać mur przemocy i zbudować parasol pomocy.

Wspomniana pomoc powinna dotyczyć tak motywowania do zmiany stylu życia, do podjęcia terapii i próby gruntownej rekonstrukcji stylu wychowania w rodzinie, jak również powinna zmierzać do dokonania rzeczowego rozrachunku z przeszłością. Rozmawiając z dorosłymi sprawcami przemocy wobec dzieci odnosi się wrażenie, że często nie wierzą oni, iż dzieci cierpią tak samo jak dorośli. A przecież tak naprawdę cierpią bardziej, ponieważ dziecko jest absolutnie bezradne i bezbronne wobec zaistniałej, krzywdzącej go sytuacji. Jest jednak istotna cecha odróżniająca cierpienie dziecka od cierpienia dorosłego człowieka. Dziecko cierpi samotnie i niejako bezgłośnie, nie wiedząc do kogo i jak zwrócić się o pomoc. Przywołana sytuacja dziecka w rodzinie alkoholowej, dziecka krzywdzonego jest świadectwem jego ogromnego bólu. To jest tak ogromny ból, że zamyka usta, powoduje ten rodzaj beznadziei i rozpacz, że chciałoby się przestać istnieć, chciałoby się zniknąć. Ta sytuacja spycha dziecko w samotność. Samotność i izolacja to forma przemocy. Nie pozwalają one dziecku właściwie się rozwijać i dorastać. Sprawiają, że dziecko dorastając poznaje schemat przemocy, który w dorosłym życiu może powielić. Wówczas jako sprawca przemocy domowej. W taki sposób mechanizm przemocy zatacza krąg pokolenia na pokolenia. Tak się dzieje, gdy ten krąg nie zostanie w porę przerwany, poprzez pomoc przychodzącą z zewnątrz rodziny.

Uwagi końcowe

Podsumowując powyższe uwagi, pragnę podkreślić, iż podniesienie skuteczności działań wychowawczych, zmierzających do minimalizowania skutków wychowywania dziecka w rodzinie przeżywającej kryzys będzie możliwe tylko wówczas, gdy opieka, wychowanie i edukacja przyjmie formę działań wspierających rozwój duchowy człowieka umacniającego jego więzi ze społeczeństwem. Wychowanie w perspektywie humanistycznej, przyjmujące integralną i wielowymiarową wizję człowieka i świata, powinno stać się nową koncepcją praktyki edukacyjnej XXI wieku. Koncepcja wspomnianej pedagogiki wartości

¹¹ T. Hellsten, *Wsparcie dla dorosłych dzieci alkoholików*, Ravi, Łódź 2004, s. 7 - 49.

¹²Tamże, s. 41.

zarówno w teorii jak i praktyce świadczy o dojrzałości i odpowiedzialności wszystkich, którym powierzono troskę o losy przyszłego pokolenia Polaków.

Literatura:

Szerzej na temat choroby alkoholowej i jej związku z przemocą można przeczytać w następujących publikacjach:

Bębas S., Adamczyk – Bębas W., *Wybrane aspekty pedagogiki resocjalizacyjnej*, WSH, Radom 2011.

Bębas S., *Jakość ojcostwa na tle przemian współczesnej Europy*, [w:], S. s. Bębas, E. Kielska (red.), *Tradycja i współczesne nurty w opiece, wychowaniu i resocjalizacji w Europie*, WSH, Radom 2014.

Bębas S., *Patologie społeczne w sieci*, Akapit, Toruń 2013.

Dziewiecki M., *Nowoczesna profilaktyka uzależnień*, Jedność, Kielce 2000.

Dziewiecki M., *Podstawy profilaktyki i terapii uzależnień, uzależnień: Kronika Diecezji Radomskiej*, 7 (1998).

Dziewiecki M., *Przesłanie nadziei*, PARPA, Warszawa 1994.

Firlit – Fesnat G., *Rodziny polskie i polityka rodzinna; stan i kierunki przemian*, [w:] G. Firlit – Fesnat, M. Szyłko – Skoczny (red.), *Polityka społeczna*, PWN, Warszawa 2008.

Głąbicka K., *Ekonomia społeczna, podmioty i instrumenty*, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Warszawa 2009.

Głąbicka K., *Polityka społeczna państwa polskiego u progu członkostwa w Unii Europejskiej*, ITE, Radom 2004.

Hallsten T., *Wsparcie dla dorosłych dzieci alkoholików*, Ravi, Łódź 2004.

Koźmińska I., Olszewska E., *Z dzieckiem w świat wartości*, Świat Książki, Warszawa 2007.

Łakomski M., *Dlaczego integralny program profilaktyczny w szkole*, Impuls, Kraków 2004.

Majewska – Opiełka I., *Wychowanie do szczęścia*, REBIS, Poznań 2006.

Matyjas B. (red.), *Orientacje i kierunki w pedagogice współczesnej*, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 1997.

Olearczyk T., *Sieroctwo i osamotnienie, pedagogiczne problemy współczesnej rodziny*, WAM, Kraków 2008.

Przybyłka A., *Zagrożenia współczesnych polskich rodzin*, w: A. Kubów, J. Szczepaniak (red.), *Współczesne wyzwania polityki społecznej wobec rodziny*, UE, Wrocław 2010.

- Sakowicz T., *Dysfunkcjonalność rodziny a resocjalizacja*, Impuls, Kraków 2006.
- Sarzała D., *Cyberprzestrzeń a problem uzależnień*, [w:] E. Łuczak (red.), *Nowe oblicza uzależnień*, Olsztyn 2009.
- Sztander W., *Dzieci w rodzinie z problemem alkoholowym*, Warszawa 1995.
- Sztander W., *Poza kontrolą*, PARPA, Warszawa 1993.
- Śledzianowski J., Bębas S., *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej*, Jedność, Kielce 2013
- Tischner J., *Etyka solidarności*, Znak, Warszawa 2005.
- Tischner J., Żakowski J., *Tischner czyta Katechizm*, Znak, Kraków 2009.
- Walczak P., *Wychowanie jako spotkanie, Józefa Tischnera filozofia jako źródło inspiracji pedagogicznych*, Impuls, Kraków 2007.
- Woydyłło E., *Wybieram wolność: rzecz o wyzwoleniu się z uzależnień*, Warszawa 1991.